

ANALYSIS OF THE FIRST GRADE TURKISH LANGUAGE TEXTBOOK FROM THE PERSPECTIVE OF REVISED COMPETENCIES

Ümit Süleymani

Primary School "Vrapchishte", Vrapchishte, Republic of North Macedonia,
umit_suleyman@hotmail.com

Abstract: This paper presents a qualitative content analysis and documentary analysis of the Turkish Language textbook for the first grade, with the aim of assessing its alignment with the curriculum, contemporary educational approaches, and the expected learning outcomes. The research is based on the criteria defined in the Textbook Concept and the Law on Textbooks, as well as on the competences that students are expected to acquire during the first school year. Through systematic examination of the content, illustrations, proposed activities, and formative assessment methods, the paper indicates that the textbook "Türkçe 1" enables the holistic development of students in the cognitive, affective, and psychomotor domains. The textbook contributes to the development of the mother tongue through the integration of intercultural values, inclusion, and gender equality. Based on the analysis, it is concluded that the textbook is an adequate educational resource for this age group, although there is room for further improvement, particularly in enhancing students' digital literacy and critical thinking.

Keywords: Textbook, Turkish language, first grade, curriculum, evaluation.

АНАЛИЗА НА УЧЕБНИКОТ ПО ТУРСКИ ЈАЗИК ЗА ПРВО ОДДЕЛЕНИЕ ОД АСПЕКТ НА РЕВИДИРАНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ

Ümit Süleymani

Република Северна Македонија, Основно училиште „Врапчиште“ Врапчиште,
umit_suleyman@hotmail.com

Резиме: Овој труд претставува квалитативна содржинска анализа и документарна анализа на учебникот по Турски јазик за прво одделение, со цел да се оцени неговата усогласеност со наставната програма, современите образовни пристапи и очекуваните резултати од учењето. Истражувањето се базира на критериумите утврдени во Концепцијата за учебници и Законот за учебници, исто времени и компетенциите што учениците потребуваат да стекнат на првата учебна година. Преку систематско разгледување на содржините, илустрациите, предложените активности и формативните методи на оценување, трудот укажува на тоа дека учебникот „Туркче 1“ овозможува холистички развој на учениците во когнитивното, афективното и психомоторното подрачје. Учебникот придонесува за развивање на мајчин јазик преку интеграција на интеркултурни вредности, инклузија и родова еднаквост. Врз основа на анализата, се заклучува дека учебникот е адекватен образовен ресурс за оваа возраст, но постои простор за дополнителни подобрувања во насока на проширување на дигиталната писменост и критичкото мислење кај учениците.

Клучни зборови: Учебник, турски јазик, прво одделение, наставна програма, евалуација.

1. ВОВЕД

Учењето претставува процес, во рамки на кој учениците усвојуваат знаења, вештини, ставови но и однесувања. Процесот на учењето подразбира и промени кај учениците обезбедени преку интеграција на новите придобивки (знаења, вештини и ставови) во постојните когнитивни и бихејвиорални структури (UNESCO, 2010, s. 8). Истражувањата на меѓународно ниво гопосочуваат квалитетот на учебниците како клучен услов за обезбедување квалитетно образование. Учебниците се квалитетни доколку, меѓу другото, го обезбедуваат и го поддржуваат процесот на воспоставување на родовата еднаквост, интеркултурализам и инклузија. Овој процес подразбира искоренување на традиционалното учење базирано на меморирање на факти и податоци, искоренување на дискриминацијата, промовирање на родовата еднаквост како клучен аспект на социјалната правда, на интеркултурализмот како и на на инклузивноста и општествената кохезија. Оттука, главна улога на учебникот по мајчин јазик, и воопшто на сите учебници, е на дидактички начин да ги класифицира наставните и научните содржини, во согласност со педагошките барања и воспитно-образовната функција на училиштето.

Учебникот по мајчин јазик му помага на ученикот да ги достигне очекуваните нивоа на знаење и да ги развие своите вештини во три главни области:

- ✓ **Когнитивна област (мисловна):** Ученикот учи да разбира, да користи знаење, да анализира, да составува нови идеи и да оценува информации.
- ✓ **Афективна област (емоционална и вредносна):** Се поттикнува развојот на способноста за прифаќање вредности, формирање ставови и емоционална зрелост.
- ✓ **Психомоторна област (практична):** Преку внимателно осмислени активности, ученикот стекнува практични и манипулативни вештини и учи самостојно да ја оценува својата работа.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Анализата на учебникот „Туркче 1“ за прво одделение е спроведена преку квалитативна содржинска анализа и документарна анализа со дескриптивен карактер.

Во рамките на истражувањето се користени следниве методолошки пристапи и критериуми:

- ✓ **Извор на податоци:** учебникот по Турски јазик за прво одделение (Emin & Dautovska, 2022), Наставната програма по мајчин јазик – Турски јазик за прво одделение, Концепцијата за учебници и релевантните подзаконски акти.
- ✓ **Критериуми за анализа:** усогласеност со наставната програма и очекуваните исходи; соодветност на содржината на возраста; застапеност на когнитивни, афективни и психомоторни цели; интеркултурни и инклузивни содржини; присуство на активности за критичко мислење, медиумска и дигитална писменост; формативно оценување.
- ✓ **Пристап:** аналитичко-индикаторска рамка заснована на официјалните критериуми за вреднување на учебници, комбинирана со педагошко-дискурзивна интерпретација на текстовите, илустрациите и задачите.
- ✓ **Тип на истражување:** теориско-апликативно, во рамки на квалитативен дескриптивен дизајн, без интервенција во наставната практика, што го позиционира трудот како структурирана експертска евалуација на наставен материјал.

Овој методолошки пристап е усогласен со меѓународните практики за анализа на учебници, каде документарната анализа и квалитативната содржинска анализа се користат за утврдување на усогласеноста со курикулумските барања и клучните компетенции.

3. УЧЕБНИК ПО ТУРСКИ ЈАЗИК ПРВО ОДДЕЛЕНИЕ

Вреднувањето на учебникот по турски јазик за прво одделение е спроведено врз основа на утврдените критериуми што треба да ги исполнува секој учебник. Во согласност со Законот за учебници за основно и средно образование, проценката ја извршила рецензентска комисија, потпирајќи се на своите стручни компетенции и на индикаторите кои произлегуваат од општите критериуми за подготовка на учебници. Бирото за развој на образованието заједно со Унисеф во 2010 година изготви прашалник за оценување на учебниците, структуриран во четири посебни делови, во согласност со наведените критериуми за изработка на учебник. Тие се:

- ✓ првиот дел се однесува на вреднувањето на учебникот во однос на усогласеноста на ракописот со наставната програма;
- ✓ вториот дел е за придржувањето кон современите достигнувања на определената научна област и употребата на стручна терминологија во учебникот,
- ✓ третиот е за усогласеноста на ракописот со возраста на учениците,
- ✓ четвртиот на воспитната функција на ракописот (Unicef, 2010, стр. 104).

Сите членови на рецензентската комисија самостојно ги оценува ракописите, при што за секој поединечен индикатор доделува оценка од 1 до 3. Притоа, оценката 1 означува дека индикаторот не е исполнет, 2 укажува на делумно исполнување, а 3 значи дека индикаторот е во целост испочитуван во учебникот (Unicef, 2010).

Членови на рецензентската комисија се:

- ✓ **Проф. д-р Махмут Челик**
- ✓ **Тулај Адеми**
- ✓ **Муалла Мифтар**

Степен на усогласеност меѓу наставната програма и содржините во учебникот

Според наставните програми по мајчин јазик за прво одделение, учебникот по Турски јазик од авторите Доц. Д-р Осман Емин и М-р Вилдан Даутовска ги опфаќа сите предвидени области од програмата. Во него се разработени содржини кои ги покриваат сите наставни компоненти, со што се овозможува целосна примена на образовните стандарди. Тие подрачја се:

- **Слушање и зборување**
- **Почетно читање и пишување**
- **Литература, изразување и творење** (БРО-МОН, 2021)

Учебникот има 150 страни со содржини и предложени активности кои ги покрива 70 часа од подрачјето слушање и зборување, 50 часа почетно читање и пишување, 50 часа литература, изразување и творење и 10 часа медиумска писменост и медиумска култура.

Преку наведените содржини, активности и илустрации, учебникот ги опфаќа и обработува сите поими кои произлегуваат од содржините во наставната програма по мајчин јазик за прво одделение.

Подрачјето „слушање и зборување“ во учебникот е застапено од стр. 9 до стр. 54 и опфаќа низа содржини и поими. Преку јасно означени симболи, авторите ги насочуваат учениците кон размислување, дијалог, слушање, раскажување и пишување, нудејќи разновидни активности што поттикнуваат критичко мислење и изведување соодветни заклучоци. Програмското подрачје почетно пишување во учебникот опфаќа активности од страна 55 до страна 112, кои активности се проследени со соодветни илустрации со разиграни бои привлечни за возраста на учениците (Emin & Dautovska, 2022).

Програмското подрачје литература, изразување и творење, медиумска писменост и медиумска култура (БРО-МОН, 2021, стр. 2) во учебникот завзема место од страна 115 до страна 150, каде во поголем дел се представени содржини од автори од Р. Турција и Р. С. Македонија.

Анализата потврдува дека учебникот целосно ги опфаќа сите програмски подрачја (слушање и зборување; почетно читање и пишување; литература, изразување и творење; медиумска писменост и медиумска култура), при што наставните содржини и активностите се систематски организирани по часови и доследно усогласени со националната програма и предвидените исходи од учењето.

4. ПРИДРЖУВАЊЕ КОН СОВРЕМЕНИТЕ ДОСТИГАЊА НА ОПРЕДЕЛЕНАТА МЕТОДОЛОГИЈАТА

Современото образование ги дефинира клучните компетенции кои треба да ги стекнат учениците. Во таа смисла, учебникот по Турски јазик за 1 одделение треба да ги опфаќа сите компоненти на комуникација на мајчин јазик (способност за изразување на мисли, чувства, факти, усно и писмено, лингвистичка интеракција во социјален и културен контекст). Според препораките на (Unicef, 2010), учебникот треба да вклучува содржини и информации што ги прошируваат интересите и знаењата на учениците и им овозможуваат побрзо, полесно и поефикасно усвојување на нови знаења. Илустрациите и текстовите треба доследно да се усогласени со наставните содржини и поимите предвидени во наставната програма. Примери на активности и вежби за проверка на усвоените знаења, брзо меморирање, слични и рутински се повторуваат и се основните алатки на бихејвиоралниот пристап. Практиката и активноста се различни. Активностите ги развиваат јазичните и менталните вештини на учениците, се дополнуваат за разлика од вежбите, им овозможуваат на учениците да преземат активна улога и да комуницираат едни со други (Çevik A. & Güneş F., 2017).

Во активностите засновани на конструктивистички пристап; Може да се стави акцент на „разбирање на содржината и логиката на текстот, донесување заклучоци, откривање врски, создавање внатрешни и надворешни врски, наоѓање наслов, преиспитување на информациите во текстот, решавање проблеми, поврзување со секојдневниот живот“. Пронаоѓањето на информациите во текстот и дефинирањето на истите се активности на (Güneş, F, 2017).

Според конструктивистичкиот пристап, учениците треба да бидат активни во процесот на учење. Учениците не можат да станат активни само со вежбање, треба да се соочат со проблеми од реалниот живот кои можат да ги подобрат нивните знаења и вештини и да им овозможат да бидат активни во сите аспекти. Процесот на учење-настава, треба да се организира земајќи ги предвид овие аспекти.

Текстовите, илустрациите и задачите се во функција на современите педагошки пристапи, со елементи на конструктивистичко учење, активно учество на ученикот, развивање на јазични и когнитивни вештини, интеркултурни вредности и социјална правда. Наведените активности кореспондираат со барањата за развивање на комуникативни јазични компетенции и интегрирање на вредносната димензија во наставата.

5. ПОВРЗАНОСТА НА УЧЕБНИКОТ СО КОМПЕТЕНЦИИТЕ КОИ ТРЕБА ДА ГИ СТЕКНЕ УЧЕНИКОТ ПО МАЈЧИН ЈАЗИК ВО ПРВО ОДДЕЛЕНИЕ

Со цел ученикот компетентно и јасно да ги артикулира и пренесува своите мисли, емоции, информации и ставови во различни комуникациски контексти на мајчин јазик, во учебникот кај подрачјето слушање и зборување, има обработка на песна „Okulumuz - (Моето Училиште) (Emin & Dautovska, 2022, p. 11)“, чии активности се оставени на изборот и креативноста на наставникот. Потоа следат активности за разговор на

темите: „**Bir Okul Günüm** - (Еден ден поминат во училиште) (Emin & Dautovska, 2022, s. 12)“ , запознавање и представување, опишување „**Ben Kimim** - (Кој сум јас) (Emin & Dautovska, 2022, s. 14)“ , активности за разговор околу темата „**Што све гледаме на патот кон училиштето училиште**“ (Emin & Dautovska, 2022), „**Како треба да го држиме моливот?**“ (Emin & Dautovska, 2022), „**Okulumuz** - (Моето училиште) (Emin & Dautovska, 2022, s. 11)“ , „**Sınıfım** - (Мојата училница) (Emin & Dautovska, 2022, s. 16)“ , „**Okul Araç ve Gereçlerim** - (Училиштен прибор) (Emin & Dautovska, 2022, s. 17)“ , „**Nezakat İfadeleri Kullanıyorum** - (Убаво однесување) (Emin & Dautovska, 2022, s. 20)“ и сл. Преку активности кои му овозможуваат на ученикот да ги развие способностите за соодветна комуникација со другите, адекватна самопретстава во различни ситуации, активно слушање и соодветно реагирање.

Активностите се интересни и соодветни за возраста на децата со што им се овозможува да го користи стандардизираниот јазик, со почитување на граматичките и правописните правила при усно и писмено изразување, и со тоа да сватат дека со употребата на јазикот во различни контексти и средини и во различни форми се овозможува ефикасна комуникација и интеракција (секогаш имајќи предвид со кого се остварува комуникацијата). Тоа во учебникот исто така им е овозможено преку активностите од типот: здрава храна, заштита на животната средина, прослави и родендени, моите најсакани игри, активности за боење, опишување на фотографија и сл.

Преку активностите за осмислување завршеток на настан или промена на наслов, преку приказните на Ла Фонтен и Езоп, задачите за доцртување и боење, вежбите „Читам зборови“, „Другарство“, „Мојот дом и моето семејство“, „Во градот“, разговорите за чувствата (Emin & Dautovska, 2022) и останатите едукативни текстови, на ученикот му се овозможува да поставува лични цели за учење и активно да работи на надминување на предизвиците. Истовремено, го поттикнува да ги користи сопствените искуства за да го прилагодува своето идно однесување, да применува етички принципи при разликување на исправно и неисправно во сопствените и туѓите постапки и да развива доблесни карактерни особини, како чесност, правичност, почитување, трпеливост, грижа, пристојност, благодарност, решителност, храброст и самодисциплина.

По страна 55 (Emin & Dautovska, 2022) се разработени активности за почетно читање и пишување, преку кои учениците имаат можност да ги препознаат основните карактеристики на мајчиниот јазик (азбука, историја, дијалекти и др.) и да ги согледаат сличностите и разликите со другите јазици. Овие активности придонесуваат за разбирање на пишани текстови, издвојување, анализа, оценување и резимирање на информациите, како и нивно писмено и усно пресоздавање со сопствени зборови. На тој начин се поттикнува развивањето на свеста дека содржината и начинот на изразување на сопственото мислење можат да влијаат врз одржувањето и унапредувањето на ефективната комуникација (БРО-МОН, 2021).

Активностите за почетно пишување им овозможуваат на учениците да развиваат соработка во остварување на заеднички цели, преку изразување на сопствените ставови и потреби, уважување на гледиштата на другите, предлагање решенија, разгледување различни можности и предвидување на последиците, со што се поттикнува формирање аргументирани заклучоци и донесување рационални одлуки.

Во деловите „литература, изразување и творење“ и „медиумска писменост и медиумска култура“ (Emin & Dautovska, 2022, стр. 115), како темел за развивање на јазичната култура, се обработени песни и текстови за почетно читање и пишување, проследени со активности преку кои учениците учат да ги разбираат содржините од пишан текст, да издвојуваат, анализираат, оценуваат и резимираат информации, како и писмено и усно да ги прераскажуваат со сопствени зборови. Дополнително, се поттикнува користење на информации од различни извори и медиуми со критички пристап, земајќи ги предвид изворот, контекстот, целта и веродостојноста, како и развивање умешност за барање и давање конструктивна повратна информација, аргументирање сопствени ставови и почитување на различни гледишта (БРО–МОН, 2021). Содржините во учебникот се концептуално и научно усогласени со современите сознанија за изучување на мајчиниот јазик.

Преку текстовите за турските народни јунаци Караџоз и Хациват, приказните за Насредин хоџа, како и басните на Ла Фонтен и Езоп, учениците учат да ги согледаваат и прифаќаат разликите меѓу луѓето (по род, етничка припадност, возраст, способности, социјален статус и сл.), да ги препознаваат стереотипите и предрасудите кај себе и кај другите, да развиваат чувствителност кон неправда и дискриминација и да разликуваат примери на вербално и физичко насилство (Концепција, 2021, стр. 3). Овој сегмент претставува емпириска операционализација на ревидираните компетенции, како што се функционалното јазично изразување, социјалните и граѓанските компетенции, личниот и социјалниот развој, почитувањето на различноста и инклузивноста, и е усогласен со современите меѓународни истражувања кои ја потенцираат клучната улога на различноста и инклузивните образовни средини во унапредувањето на демократските вредности и борбата против дискриминацијата (OECD, 2023; Seitz, S., Auer, P., & Bellacicco, R. (Eds.), 2023).

6. РЕЗУЛТАТИ И ДУСКУСИЈА

Врз основа на квалитативната анализа на содржините може да се издвојат следни клучни резултати (емпириски наоди):

Висок степен на усогласеност со наставната програма:

Содржините се конзистентни со очекуваните исходи, ги покриваат сите подрачја и ги почитуваат развојните карактеристики на учениците.

Поддршка на холистички развој:

Активностите придонесуваат за развивање на когнитивни, афективни и психомоторни компетенции, преку слушање, говор, читање, пишување, креативно изразување и социјална интеракција.

Интеркултурна и инклузивна ориентација:

Присутни се содржини преку кои се негува почит кон различности, се препознаваат стереотипи и се промовира толеранција, што е во согласност со концептот на интеркултурно образование.

Формативно оценување и следење:

Учебникот нуди алатки за формативно следење (набљудување, дискусии, самооценување, портфолио), што е во склад со современите пристапи за континуирана евалуација.

Простор за унапредување:

Иако се присутни елементи на медиумска култура, се забележува ограничена експлицитна интеграција на дигитална писменост, како и релативно помал број активности насочени кон **систематско развивање на критичко мислење** и анализа на информации од различни извори.

Во поширок контекст, резултатите се усогласени со наодите на меѓународните истражувања за значењето на национално разлижани учебници. Reid и Steyne (2023) укажуваат дека националните учебници, развиени според специфичните потреби и контекст на учениците, поефикасно ги поддржуваат лингвистичките, социолингвистичките и прагматичките компетенции во однос на универзалните меѓународни изданија (Reid, E., & Steyne, L. M., 2023). Ова дополнително ја потврдува релевантноста на учебникот „Туркче 1“ како контекстуализиран ресурс за учениците кои го изучуваат турскиот јазик како мајчин во Република Северна Македонија.

7. ЗАКЛУЧОК

Учебникот за прво одделение „Туркче 1“ од Доц. д-р Осман Емин и М-р Вилдан Даутовска, одобрен од МОН и објавен во 2022 година, е во согласност со возраста и развојните можности на учениците и го почитува нивото на интелектуални способности потребни за усвојување на предвидените содржини. Структурата на темите, нивната содржина и логичкиот редослед на презентација овозможуваат постепено проширување на знаењата и поттикнување на самообразовни навики и трајно учење.

Обемот и систематизацијата на содржините се прилагодени на когнитивните и јазичните капацитети на учениците. Присутни се соодветни визуелни елементи (слики, детски илустрации, шеми, фотографии, графички прикази) кои го поддржуваат текстот и се усогласени со концепциските решенија во другите одобрени учебници по мајчин јазик за прво одделение. Разновидноста на јазичните форми – гатанки, брзозборки, поговорки, крстозбори, игри и сл. – придонесува за збогатување на речникот и развивање на јазичната креативност.

Учебникот овозможува развивање на лични ставови, критичко мислење и компетенции за писмено и усно изразување, при што содржините промовираат познавање на другите, почитување на правилата на однесување, човековите права, како и интерес и уважување кон сопствената и туѓите култури и традиции. Може да се истакне дека сепак, постои простор за дополнително зајакнување на компонентите поврзани со дигитална писменост.

ПРЕПОРАКИ

Во согласност со наодите, се предлагаат следни препораки:

За авторите на учебници:

Да се зголеми застапеноста на активности поврзани со дигитална писменост (употреба на дигитални медиуми, безбедност на интернет, критичка проценка на онлајн информации).

За наставниците:

Да го користат учебникот флексибилно, како основа за додатни интеркултурни и проектни активности, со прилагодување кон контекстот на учениците.

За креаторите на образовни политики:

Да продолжат да развиваат јасни стандарди за учебници кои ги интегрираат европските клучни компетенции и интеркултурните принципи.

Да поттикнуваат систематска експертска евалуација на учебниците според модели на квалитативна содржинска анализа.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Çevik, A., & Güneş, F. (2017). Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, V(2), 272-286.
- Emin, O., & Dautovska, V. (2022). Türkçe 1. Üsküp: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı.
- Güneş, F. (2017). Türkçe Öğretiminde Alıştırma ve Etkinlik Karmaşası. *Küreselleşen Dünyada Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- OECD. (2023). *Equity and inclusion in education: Finding strength through diversity*. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/e9072e21-en>
- Reid, E., & Steyne, L. M. (2023). National vs international course book analysis: An English as a foreign language case in the Slovak context. *International Journal of Instruction*, 16(3), 711-728.
- Seitz, S., Auer, P., & Bellacicco, R. (Eds.). (2023). *International perspectives on inclusive education: In the light of educational justice*. London: Verlag Barbara Budrich.
- UNESCO. (2010). *Guidelines for textbook review and analysis from a gender perspective*. Paris: UNESCO.
- Unicef. (2010). **КОНЦЕПЦИЈА ЗА ИЗРАБОТКА НА УЧЕБНИК МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ВРЕДНУВАЊЕ НА УЧЕБНИК**. Скопје: Биро за развој на образованието.
- БРО-МОН. (2021). **Наставна програма за основно образование (мајчин јазик) Турски Јазик 1 одделение**. Скопје: БРО-МОН.
- Концепција. (2021). **Концепција за основно образование**. Скопје: Мон.